

РІВЕНЬ СФОРМОВАНОСТІ НАВИЧОК САМОЗАХИСТУ СПІВРОБІТНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто рівень сформованості навичок самозахисту у співробітників під час проходження служби у Державній кримінально-виконавчій службі України. Виділено теоретичну та практичну значущість даного аспекту для подальшої професійної діяльності майбутніх фахівців системи виконання покарань. Виокремлено перелік детермінант, що можуть сприяти успішному формуванню навичок самозахисту та підвищити рівень їх особистої безпеки під час виконання службових обов'язків. З'ясовано особисті чи "коронні" прийоми самозахисту, визначено найефективніші прийоми для затримання або відбиття нападу з боку засуджених, встановлено здатність захистити себе від раптового нападу озброєного засудженого та нападу при кількісній перевазі засуджених, визначено, що необхідність проведення практичних занять з рукопашного бою потрібна та повинна проводитись професійно підготовленим інструктором. Проведене дослідження дало змогу виявити недостатній рівень сформованості навичок самозахисту співробітників під час проходження служби у Державній кримінально-виконавчій службі України. Після проведеного анкетування сформульовано пропозиції щодо покращення особистої безпеки під час проходження служби: розроблення нових зразків форменого одягу, закупівля сучасного спорядження, спецзасобів та повна укомплектованість особового складу чергової зміни; спеціальне облаштування місць для практичних відпрацювань вмінь та навичок рукопашного бою, наявність необхідного інвентарю; збільшення кількості занять з рукопашного бою та тренувань в колонії з відпрацювання ситуацій захоплення заручників, нападу на представників адміністрації, масових заворушень, затримання умовних втікачів (засуджених), у тому числі й громадян, які здійснюють перекид заборонених предметів до установи; проведення занять професійно підготовленим інструктором із відпрацюванням прийомів рукопашного бою перед кожним заступанням на зміну; самостійне підтримання та підвищення своєї фізичної підготовки, проведення спортивних змагань серед персоналу.

Ключові слова: самозахист, рукопашний бій, Державна кримінально-виконавча служба України, Академія державної пенітенціарної служби.

Постановка проблеми. За результатами дослідження глобальної конкурентоспроможності країн за 2017-2018 рр. у розділі "Безпека", Україна посіла 106 місце з 137 країн, а за рівнем розвитку організованої злочинності 113 місце. Ця статистика є невтішною, але чітке розуміння ситуації дозволить Україні обирати правильний вектор розвитку. Однією зі складових, що можуть сприяти виходу із даної ситуації, є державна Система органів і установ виконання покарань [3].

Забезпечення повноцінного професійного функціонування фахівців в умовах установ виконання покарань є пріоритетним напрямком розвитку Державної кримінально-виконавчої служби України на сучасному етапі становлення прогресивної системи виконання покарань в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби України. Адже це стосується життя та здоров'я як самого фахівця, так і життя та здоров'я осіб, що перебувають в установах виконання покарань. Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека, що зумовлені її природою та не залежать від наявності певного статусу особи в державі, визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Значущість та фундаментальність цих прав, у тому числі й у міжнародній практиці, визначають актуальність досліджень даного напрямку [5; 7].

Існує специфіка небезпеки професійної діяльності працівників установ виконання покарань ДКВС України під час проходження служби, яка полягає у можливості спонтанного виникнення небезпечних для життя та здоров'я правоохоронців ситуацій в обмеженому просторі (камера, коридор корпусу, спальне приміщення, відділення соціально-психологічної служби та ін.), що у свою чергу вимагає більшої концентрації, злагодженості рухових дій та обумовлює необхідність розробки спеціальної методики навчання прийомам рукопашного бою [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематикою нормативного регулювання та запровадження у практику прогресивної системи виконання покарань займалися такі відомі вчені:

М. І. Бажанов, О. С. Міхліна, А. Б. Скаков, Є. А. Смоляр, А. В. Шаміс, І. В. Шмаров. Провідними науковцями у галузі кримінально-виконавчого права (О. В. Беца, І. Г. Богатирьов, Т. А. Денисова, Л. О. Мостепанюк, А. Х. Степанюк, Ю. В. Шинкарьов, І. С. Яковець) досліджувалися питання щодо застосування прогресивної системи відбування кримінальних покарань у практичній діяльності персоналу органів і установ виконання покарань. Тоді як проблемами професійної підготовки персоналу пенітенціарних установ та кримінально-виконавчої служби у своїх наукових дослідженнях займалися Є. Ю. Бараш, О. П. Доробалюк, С. А. Зінченко, Н. Г. Калашник, В. П. Петков, В. А. Сластьоніна, О. С. Третьак та ін. [1; 7].

Фізичною підготовкою молоді, яка приходить в силові структури, розвитком фізичних якостей, формуванням професійних навичок, підвищенням психологічної готовності, у тому числі й персоналу пенітенціарних установ, займалися М. О. Борищак, Г. П. Васьянов, А. А. Головач, С. М. Дейнеко, О. Л. Іванов, А. В. Зиков, Л. В. Сітовська, Є. В. Кін, М. О. Носко, О. А. Філоненко, Н. В. Ческідов та ін. [2; 4].

На жаль, у підсумку науково-методична література та існуючі результати наукових досліджень проблеми сформованості навичок самозахисту у майбутніх випускників Академії ДПтС наразі залишається не вирішеною. Але найбільш промовистими щодо значущості даного напрямку досліджень є десятки фактів нападів на працівників установ виконання покарань, які нерідко закінчуються їх смертю.

Саме тому, **метою роботи** є дослідження рівня сформованості навичок самозахисту співробітників Державної кримінально-виконавчої служби України.

Завдання дослідження

1. Дослідити та проаналізувати рівень сформованості навичок самозахисту у співробітників під час проходження служби у Державній кримінально-виконавчій службі України.

2. Сформулювати пропозиції щодо покращення особистої безпеки під час проходження служби.

Виклад основного матеріалу. Дослідження даної проблеми відбувалося за допомогою таких методів: аналіз документів, літературних джерел, педагогічного спостереження, анкетування. Самовизначення рівня сформованості навичок самозахисту під час проходження служби в Державній кримінально-виконавчій службі України проводилось у період з вересня по листопад 2017 року. У письмовому опитуванні взяло участь 97 респондентів (77 чоловіків та 20 жінок), які проходять службу на посадах середнього начальницького складу – 28 осіб (офіцери), у тому числі 1 жінка та 69 осіб молодшого начальницького складу (молодші інспектори), у тому числі 19 жінок. Розподіл за міжрегіональними управліннями юстиції: центральне – 24 особи, південно-східне – 23 особи, північно-східне – 18 осіб, південне – 12 осіб, західне – 10 осіб, центрально-західне – 5 осіб та 5 осіб не зазначили місце проходження служби. Види установ, в яких респонденти проходять службу: СІЗО, УВП – 44 особи, КВУ закритого типу середнього РБ, чоловіча – 18 осіб, КВУ закритого типу максимального РБ чоловіча, у тому числі лікарня – 9 осіб, КВУ відкритого типу, мінімального РБ (чоловіча та жіноча) – 8 осіб, КВУ закритого типу мінімального РБ, жіноча та чоловіча – 7 осіб, виховна колонія – 6 осіб, КВУ (без розшифрування виду установи) – 4 особи, та 1 особа не вказала вид установи. Стаж роботи в правоохоронних органах: менше 1 року – 2 особи, 1–3 роки – 17 осіб, 3–5 років – 31 особа, 5 – 10 років – 30 осіб, 10–15 років – 15 осіб, 15–20 років – 2 особи. З 97 опитаних співробітників майже 19 % (18 осіб (9 чоловіків та 9 жінок) зізналися, що не володіють прийомами самозахисту. 4 особи при стажі роботи до 3-х років, з них одна жінка, яка зазначила, що під час виконання службових обов'язків не стикається із засудженими, решта чоловіки, які безпосередньо працюють із засудженими. 7 осіб, 4 з яких жінки, при стажі роботи від 3 до 5 років не володіють прийомами самозахисту тому, що не проводяться заняття. Також троє чоловіків, які мають стаж роботи від 5 до 10 років, не володіють прийомами, бо в установах відсутній інструктор. 6 співробітників (3 жінки 3 чоловіка) морально чи психологічно не можуть протистояти засудженому під час виконання службових обов'язків, причинами виявилось те, що дехто не стикається із засудженими при виконанні службових обов'язків, та невміння себе захистити. Вище зазначенні співробітники кожного дня ризикують власним життям і здоров'ям, а також наражають на небезпеку своїх колег, товаришів по службі і підвищують ймовірність ускладнення оперативної обстановки в КВУ. Проте, решта опитаних 79 осіб, які володіють прийомами самозахисту, мають особистий чи "коронний" прийом, а саме:

- загин руки за спину – 69,6 %;
- важіль руки назовні – 16,3 %;
- відповідно до ситуації – 9,1 %;
- важіль руки у середину – 5 %.

На питання "Чи готові Ви морально та психологічно протистояти засудженому під час виконання службових обов'язків?" 3 особи відповіли "ні" та троє осіб не вказали відповідь. Проводячи паралелі, п'ятеро із них не володіють прийомами самозахисту, маючи стаж роботи у правоохоронних органах до 5 років. Під час виконання службових обов'язків 40 осіб (41 %), у тому числі одна жінка, застосовували

прийоми рукопашного бою для затримання або відбиття нападу з боку засуджених. Дана статистика свідчить, що кожний другий співробітник із 97 опитаних піддається ризику під час самозахисту або протидії незаконним чи протиправним діям з боку засуджених. Думки стосовно найефективніших прийомів розійшлися, а саме:

- дотисненням зап'ястка, загином руки за спину ривком – 14,4 %;
- прийоми затримання при підході спереду, збоку, ззаду – 10,3 %;
- відповідно до ситуації – 6,2 %;
- кидками задня підніжка та підсічка – 5,2 %;
- прийоми затримання при підході спереду, збоку, ззаду, кидками задня підніжка та підсічка – 3,1 %;
- важелями руки назовні та в середину, прийоми затримання при підході спереду, збоку, ззаду – 2,1 %.

На питання "Чи зможете Ви відбитися (захистити себе) від раптового нападу озброєного колюче-ріжучим предметом (ніж, викрутка, стамеска, ножиці, лезо т.п.) засудженим? Мається на увазі 1 на 1" 25 співробітників з упевненістю відповіли "так, зможу тому, що знаю і володію прийомами самозахисту". 16 із них застосовували прийоми рукопашного бою для затримання або відбиття нападу з боку засуджених. 48 осіб – відповіли "думаю, що зможу, тому, що знаю базову техніку самозахисту". 19 із них застосовували прийоми рукопашного бою під час виконання службових обов'язків. 6 осіб наражають себе на небезпеку, тому що "не будуть готові фізично, психологічно чи морально", попри 3 із них застосовували прийоми затримання. Тільки 8 співробітників упевнені, що зможуть відбитися (захистити себе) від нападу при кількісній перевазі засуджених 2-3 осіб, дане витікає з того, що стаж роботи в правоохоронних органах більшості перевищує 10 років, проявляється стійкість до екстремальних ситуацій, виробляється тактика та злагодженість дій. Проте 46 осіб думають, що зможуть, тому що знають базову техніку самозахисту, але 24 особи можуть, на жаль, отримати тілесні ушкодження, втратити здоров'я та навіть життя тому, що не будуть готові фізично, психологічно чи морально. Тільки у 17,5 % опитаних респондентів перед кожним заступанням на зміну проводяться практичні заняття з метою вивчення та удосконалення прийомів рукопашного бою. Даний показник є позитивним, тому що тільки 3,1 % (стаж роботи до 5 років) не зможуть бути готові фізично, психологічно чи морально протистояти засудженим у разі кількісної переваги. У 9,3 % співробітників заняття із самозахисту проводяться 1-2 рази на тиждень під час службової підготовки, той самий відсоток осіб, що і попереднього разу, зможуть себе захистити. Майже у 30 % співробітників заняття проводяться 1-2 рази на місяць під час службової підготовки, що є непоганим показником. Але у 42 % тренування взагалі не проводяться і близько 26 % не в змозі протистояти при загрозі 2-3 засуджених та 11 % озброєному засудженому, що є вкрай незадовільною та неприпустимою ситуацією. Це у свою чергу знижує бойову готовність всього особового складу установ та підвищує рівень заповідання тілесних ушкоджень персоналу чи взагалі захоплення заручників. На думку 87 осіб, в установах доцільна наявність професійно підготовленого інструктора який буде постійно навчати та удосконалювати вміння та навички самозахисту. Після проведеного анкетування респонденти поділилися своїми власними пропозиціями щодо покращення особистої безпеки під час виконання службових обов'язків, які умовно можна поділити на чотири групи, а саме:

- розроблення нових зразків форменого одягу, закупівля сучасного спорядження, спецзасобів та повна укомплектованість особового складу чергової зміни;
- спеціально облаштовані місця для практичних відпрацювань вмінь та навичок рукопашного бою, наявність необхідного інвентарю;
- збільшення кількості занять з рукопашного бою та тренувань в колонії з відпрацювання ситуацій захоплення заручників, нападу на представників адміністрації, масових заворушень, затримання умовних втікачів (засуджених), у тому числі і громадян, які здійснюють перекид заборонених предметів до установи; також проведення занять професійно підготовленим інструктором із відпрацюванням прийомів рукопашного бою перед кожним заступанням на зміну;
- самостійне підтримання та підвищення своєї фізичної підготовки, проведення спортивних змагань серед персоналу.

Висновки. Проведене дослідження рівня сформованості навичок самозахисту співробітників під час проходження служби у Державній кримінально-виконавчій службі України дало змогу виявити, що вони знаходяться на недостатньому рівні, та показало актуальність даної проблеми, яка потребує проведення корекції навчальної програми прийомів самозахисту.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Планується здійснити аналіз ситуацій, під час яких персонал установ виконання покарань застосовував прийоми затримання чи самозахисту з метою узагальнення та виокремлення найефективніших прийомів рукопашного бою для використання у подальшій роботі кваліфікованих співробітників ДКВС України.

Використані джерела

1. Головач А. А. Методика індивідуальної фізичної підготовки до вступу у вищі навчальні заклади ДПтС України / Головач А. А., Разумейко Н. С. // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. – Вип. 147. – С. 341.
2. Горпинич О. Вплив занять рукопашним боєм у комплексі з психологічним тренінгом на підвищення рівня адаптації до навчально-службової діяльності курсантів / О. Горпинич // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві. – 2014. – № 4. – С. 61–65.
3. Доповідь про глобальну конкурентоспроможність 2017-2018 рр. [Електронний ресурс] / Офіційний портал Всесвітній Економічний Форум. – Режим доступу : www.weforum.org/gcr
4. Кін Є. В. Сучасні технології навчання працівників ОВС прийомам рукопашного бою : навч. посіб. / Є. В. Кін; ред. В. О. Тюріна. – К. : Науковий світ, 2001. – 72 с.
5. Конституція України [Електронний ресурс] / Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
6. Петрик Д. П. Шляхи навчання самозахисту майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України / Д. П. Петрик // Наукові дискусії кафедри педагогіки, психології і методики фізичного виховання : тези доповідей. – Чернігів : ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2016. – С. 8–10.
7. Смоляр Є. А. Прогресивна система виконання покарань в умовах реформування Державної кримінально-виконавчої служби України / Є. А. Смоляр // Питання боротьби зі злочинністю. – 2016. – Вип. 31. – С. 249–264.

Petryk D. P., Mohylnyi F. V., Sorokopud V. B.

THE LEVEL OF OFFICERS' SELF-DEFENCE SKILLS IN THE STATE CRIMINAL AND EXECUTIVE SERVICE OF UKRAINE

In the article the authors consider the level of officers' self-defence skills forming while serving in the State criminal and executive service of Ukraine. The authors define the theoretic and practical significance of this aspect for the further professional activity of the future specialists in the penitentiary system. The authors give the list of determinants that can promote successful self-defence skills forming and make the level of their personal defence higher while performing service duties. The authors describe personal or "special" methods of self-defence, defines the most efficient ways of detention or beating off convicts' assaults. The authors state the officers' abilities to defend themselves against an armed convict's sudden assault and against the assault when the number of convicts exceeds. The authors define the need to have practical classes of close fight performed by the professionally trained instructors. The research has given the opportunity to find the insufficient level of officers' self-defence skills forming while serving in the state criminal and executive service of Ukraine. After questioning the authors give the proposition to improve the personal safety while performing the service. They are: new patterns of the uniforms creating, purchasing of modern equipment, special means and complete equipping classes for practical exercises of close fight skills and habits; increasing the number of classes of close fight and organizing special training in a colony against hostages taking, assaults against authorities, convicts' riots, apprehending symbolic escapees (convicts) as well as citizens who organize throwing over prohibited articles to the institution; organizing classes of close fight by the professionally trained instructor before every shift, independent keeping fit and improving physical training, organizing sports competitions among the personnel.

Key words: *self-defence, close fight, the State criminal and executive service of Ukraine, Academy of the State penitentiary service.*

Стаття надійшла до редакції 21.03.2018 р.